

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ДЕСЕТИ

ИНДИВИДУАЛНИ ТРАЕКТОРИИ НА ОБРАЗОВАНИЕ И ЧУЖДООЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ НА СТУДЕНТИ С РАЗЛИЧНО НИВО НА КОМУНИКАТИВНА КОМПЕТЕНТНОСТ В ОБЛАСТТА НА ИЗУЧАВАНИЯ ЕЗИК

Татяна Чалъкова

1. Чуждоезиковото обучение като структурна част на филологическото образование в контекста «обучение през целия живот»

Новите обществени и политически условия изискват подготовка на конкурентноспособни и мобилни специалисти, готови да се изправят пред предизвикателствата на променящо се общество. Затова са актуални образователните програми, които са насочени към задоволяване на динамичния пазар на труда. В тази светлина е важна индивидуализация и възможностите на проектиране на обучение чрез изграждане на индивидуални образователни траектории на обучаваните. Мобилните образователни програми и системата «обучение през целия живот» изискват алтернативи, възможност за избор, за гъвкавост в зависимост от изискванията на пазара на труда и собствените жизнени планове на обучавашите се. Тези възможности могат да бъдат реализирани както в рамките на всяка една дисциплина, така и на образователния процес като цяло.

Създаването на образователни програми, които осигуряват оптимални условия за реализацията на обучението през целия живот придобива особена актуалност при чуждоезиково обучение и филологиите като цяло. Мониторингът на реализацията на филолозите показва, че тези студенти, които получават като първо висшето си образование по направление «Филологии», се стремят да получат личните предпочитания. Завършилите се реализират обикновено освен в сферата на началната и средната степен на общообразователни училища като преводачи в сферата още едно или няколко в зависимост от изискванията на пазара на труда и на бизнеса и други икономически структури, в сферата на туризма, в електронни и други средства за масова информация. Всичко това предизвиква преразглеждането на учебните планове на

филологическите специалности с оглед на включване на нови модули от теоретичните дисциплини, а също така преструктурирането и включването на езикова подготовка в новите сфери на професионалното общуване на чужд език, свързани с тяхната бъдеща реализация.

Няколкогодишният ни опит показва, че е целесъобразно в системата на обучение (учебния план) по филологическите специалности да бъдат включени информационни модули, които, от една страна, ще разширяват професионалната компетентност на филолога, а, от друга — да служат за база, за обучението на следващото образователно ниво, или обучението по друга специалност в същата образователна степен (второ висше образование). Подобни образователни програми в квалификационно-образователна степен «бакалавър» съответстват както на динамичните промени в обществото, така и за самоактуализацията на личността на професионално ниво и адаптацията на завършилите към променящите се условия на труда. По такъв начин, от една страна, интердисциплинарният подход осигурява стабилна филологическа подготовка на кадрите, а, от друга — солидна база за прогнозираното в резултат на мониторинга продължаващо обучение.

Интердисциплинарният подход при структурирането на учебния план се изразява в това, че един от модулите се състои от дисциплини на сродни науки, които позволяват под друг ракурс да се осмислят традиционните филологически модули. Модулната интердисциплинарна система формира ефективни когнитивни стратегии на обучаваните, като например модулет от парадигмата на когнитивни и антропологични науки (етнопсихология, лингвокултурология, етнопсихолингвистика, етнология и етнокултура) е ориентиран към изграждането на професионалната филологическа, лингвистична и културологична компетентност. Тези дисциплини са изключително важни и за пълноценното филологическо образование, тъй като позволяват езиковите и речевите явления да бъдат анализирани под нов ракурс, чрез тях да се формира представата за културната картина на света, и в частност, за универсалните и културно-специфичните концепти, стереотипите и други единици на менталния лексикон на носителите на турския език в сравнение с българската. Тази професионална компетентност е изключително важна за преподавателите по български език като чужд, тъй като пълноценното овладяване на всеки чужд език може да бъде осъществено не само на базата на лексиката и граматиката на даден език, но и един цялостен рефрейминг, формиране на нова културна (и езикова) картина на света, за което са необходими знанията, заложили в изброените дисциплини. Чрез анализа на езиковата картина на света и методите на етнопсихолингвистичен анализ в съчетание с интердисциплинарни знания от етнопсихологията и етнокултурата се формира по-цялостната представа за езика като съкровищница, като културна памет и като основата на националната и етническата менталност. Така този подход се оказва изключително полезен, от една страна, за обогатяване на филологическата компетентност на обучаваните,

а, от друга, по естествен начин подготвя студентите към продължаващото обучение в специалностите, които са свързани с науките за човека и обществото (антропологични и социални науки) като «Психология», «Социални дейности» и «Социална работа», «Връзки с обществеността», «Туризмъ», «Педагогика», «Социална педагогика»; магистърските програми: «Гражданско и интеркултурно образование», «Педагогически модели на познавателното, социалното и физическото развитие», «Лингвистика и масови комуникации» и редица други.

Разширяване на информационното ядро (базовите, задължителни дисциплини) става чрез система от избираеми дисциплини по отделните модули (специализиращи информационни блокове).

По-нататъшното формиране на когнитивните стратегии от самите обучавани може да се разглежда като разработване и развитие на индивидуални траектории в обучението. Това разработване и развитие на индивидуалните траектории във филологическото обучение започва от изграждане на системите за разширяване на информационното ядро чрез модули от избираеми дисциплини, предлагане на разнообразни факултативни дисциплини и възможност за подходящи по форма и съдържание самостоятелни разработки и тренинги на студентите.

По такъв начин всеки от задължителните модули в учебния план или система на образованието в ОКС «бакалавър» представлява едно «стъпало», което в комплекса с избираемите дисциплини, индивидуална самостоятелна работа на студентите представлява неговата индивидуална траектория. Така например, избираемите дисциплини, разширяващи културологичната компетентност (като: «Културната картина на света и менталността на националната култура», «Ритъм и време — етнопсихолингвистични аспекти», «Езикова личност» и др., или с блока от избираеми дисциплините, с педагогическата насоченост — «Превентивни дейности в мултиетническа среда», «Общуване и невербални комуникации», «Психология на човека и човешкото общуване», «Социални конфликти» и др. превръщат учебния план на филологическата специалност в гъвкава отворена система, която е насочена едновременно към мултикултурното образование и към продължаващото обучение в установените в резултат на мониторинга най-вероятните насоки за реализацията на завършващи специалността

Избираемите дисциплини разширяват един от избраните модули на задължителните дисциплини и представляват начало на индивидуални траектории в обучението, а формите на самостоятелната работа представляват продължение на тези траектории, по-голяма степен на индивидуализация на обучението, съобразена с индивидуалните интереси, и индивидуалните особености на студентите. Разнообразните форми на самостоятелната работа се предвиждат по всички без изключение теоретични дисциплини. Формите на самостоятелната работа на студентите са разнообразни: това е реферирание на научни статии, подготовка на доклади за семинарни занятия, подготвяне

на библиография, търсене на литература в интернет, разработване на уроци (при наличието на избран педагогически модул) и т. н.

Системният подход към структурирането на учебния материал предполага координация на учебните програми от гледна точка на дозиране на учебния материал, установяването на връзки между дисциплините като цяло, а също така от гледна точка на приемствеността между дисциплините и начини за разширяване на информационното ядро.

Индивидуални траектории в чуждоезиковото обучение.

Изключително важна част от системната подготовка на преподавателя по чужд език е формиране на неговата дейностна комуникативна компетенция. При структуриране на учебната програма по чужд език трябва да се вземат предвид няколко фактора — контингентът на студентите, обусловен от езиковата ситуация в дадена страна, реалното състояние на езиковата подготовка и необходимото ниво на дейностната комуникативна компетенция на старта (преди започване и в края на обучението).

Поради тези особености учебните програми по практически език трябва да се структурират в зависимост от нивото на езиковата и речевата компетенция «на входа» и необходимата дейностна комуникативна компетенция за най-вероятните **професионални реализации след завършването.**

Гъвкавостта на учебната програма по чужд език и възможността за избиране на индивидуални траектории се постига чрез поетапно обучение.

Методическото осигуряване на учебния процес се изгражда съобразно с европейската система от равнища на владеење на чужд език, представена в документ на Съвета на Европа «Общоевропейските компетенции за владеење по чужд език: «Изучаване, преподаване, оценка» — «Common European Framework of Reference: Learning, Teaching, Assessment».

Пълният курс на обучение се състои от 3 равнища, предназначен е за 4 години:

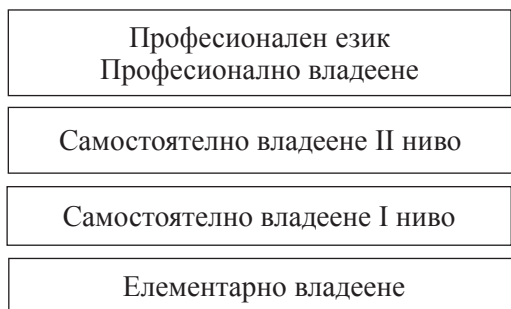

Рис. 1. Структура на чуждоезиковото обучение в ОКС «бакалавър»

Всяка година от обучението включва дозиран езиков, речеви и лингвокултурен материал и материали по странознание.

Модулното обучение по чужд език, което се въвежда след успешно положен тест за «Самостоятелно владеее — I ниво, което позволява да се надграждат знания и умения по професионален език (в зависимост от предполагаемата професионална реализации) или продължаващо образование по избор на студента. Затова учебната програма се състои от 4 нива и няколко модула със сложна структура за формиране на дейността комуникативна компетенция по професионален език. Четвъртото ниво, което включва модулите по професионален език (бизнес-език, език на туризма, език на медийния дискурс), също така представлява гъвкава отворена система, която може да се коректира в зависимост от планираната от завършващите специалността сфера на професионална реализация — Рис .2.

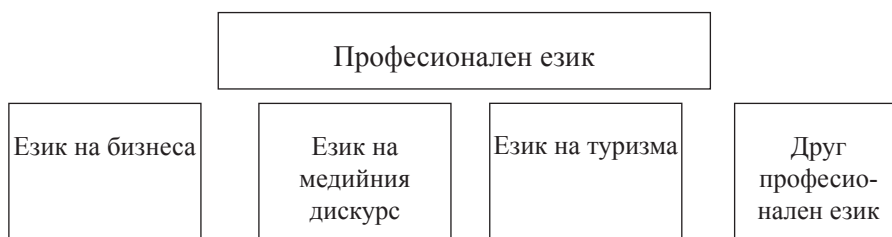

Рис.2. Модули на професионален език в ОКС «бакалавър»

Целостният модел на дейността комуникативна компетенция в сферата на избрания професионален език се формира чрез интегрирана комуникативна дейност (аудиране, говорене, четене и писане) при овладяване на лингвистичната компетенция (фонетиката, граматиката, лексиката, семасиология) и лингвокултурната компетенция (фреймизация на социалните, културологичните и комуникативните знания). По такъв начин общата дейността комуникативна компетенция интегрира в себе както лингвистичната, така и лингвокултурната компетенция и затваря цикъла на обучението. По такъв начин се очертава следния структурен модел на дейността комуникативна компетентност (Рис.3).

И така: **лингвистичната компетентност** съдържа знания по граматика, лексикология, фонетика, семасиология и тяхното използване в речевата дейност, които са подчинени на реализацията на интенцията на говорещия и разпознаване на интенцията на събеседника, партньора в комуникативния акт.

Лингвокултурната компетентност включва в себе си лингвокултурологични и социокултурни знания на фреймова основа и тяхното използване в речевата дейност, които се съдържат в единиците на менталния лексикон на носителите на изучавания език.

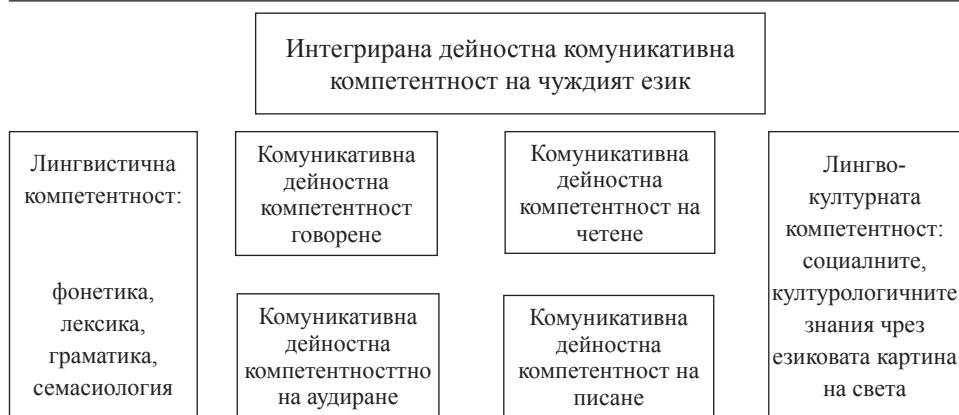

Рис. 3. Структурен модел на интегрирана дейностна компетентност

Интегрираната дейностна комуникативна компетентност представлява умения по четене, писане, аудиране и говорене на базата на лингвистичната компетентност в съответствие с менталния лексикон и езиковата картина на света на носителите на изучавания език (лингвокултурната компетентност).

По такъв начин индивидуалните траектории в обучението се моделират от самите студенти: след положените тестове по задължителните модули (I и II ниво) те могат да изберат и един (или няколко модула по професионален език).

Поетапното постигане на интегрираната комуникативна компетентност при чуждоезиковото обучение във висшето училище при студентите с различно ниво на лингвистични и речеви знания и умения може да бъде представено относно Европейската система на владеене на чужд език по следния начин:

- **ЕЛЕМЕНТАРНО ВЛАДЕЕНЕ**, което съответства на равнище (A) и се обезпечава от въвеждащ интензивен курс (Оцеляване — съответства на A1) + Базов елементарен курс — съответства на Предпрагово ниво — A2, които се реализират в продължение **на I курс**).

- **САМОСТОЯТЕЛНО ВЛАДЕЕНЕ I ниво** съответства на Прагово ниво (B1) — обучението се реализира в **III и IV** семестър.

- **САМОСТОЯТЕЛНО ВЛАДЕЕНЕ II ниво** съответства на Прагово ниво —напреднали B2, обучение се реализира в **V и VI** семестър. В V и VI семестър се полагат основи на един от модули на професионален език (език на бизнеса, на туризма, медии, език на специалността).

- **ПРОФЕСИОНАЛЕН ЕЗИК** съответства на постигане на комуникативна компетентност **B2** по избран модул по професионален език (на-

пример език на бизнеса или език на туризма) се реализира в VII и VIII семестър.

- **ПРОФЕСИОНАЛНО ВЛАДЕЕНЕ C1** (реализира се в магистърска степен).

- **ПРОФЕСИОНАЛНО ПЕРФЕКТНО ВЛАДЕЕНЕ C2** — докторска степен.

Таблица 1.

Съотношение на равнищата на комуникативна компетенция на турски език като чужд с равнища на комуникативна компетенция на английски и руски език

Level 1 Waystage User	Level 2 Threshold	Level 3 Independent	Level 4 Competent	Level 5 Good User
English Key English Test (KET)	English Preliminary English Test (PET)	English First Certificate in English (FCE)	English Certificate in Advanced English (CAE)	English Certificate of Proficiency in English (CPE)
Руски език Базово рав- нище — ТБУ (включва еле- ментарно рав- нище –ТЕУ)	Руски език Първо сертифи- кационно рав- нище(ТРКИ-1)	Руски език Второ сертифи- кационно рав- нище (ТРКИ-2)	Руски език Трето сертифи- кационно рав- нище (ТРКИ-3)	Руски език Четвърто серти- фикационно рав- нище (ТРКИ-4)
Турски език Елементарно владее Оцеляване (включва интензивен курс + базово ниво)-ОКС бакалавър	Турски език Самостоятелно владее I ниво Предпрагово ниво, реализира се в 3 и 4 се- местър) ОКС бакалавър	Турски език Самостоятелно владее II ниво, Прагово ниво, реализира се в 5 и 6 семестър ОКС бакалавър	Турски език Самостоятелно професионално владее — III ниво, Прагово ниво (напреднали) — реализира в 7 и 8 семестър ОКС бакалавър	Турски език Професионално владее — IV ниво Професионално ниво -ОКС магистър

БЕЛЕЖКИ

1. А. Г. Бермус. Модернизация образования: философия, политика, культура: Научная монография. М., «Канон+», РООИ «Реабилитация», 2008. — с. 343-344.
2. Д. Бадарч, Б. А. Сазонов. Актуальные вопросы интернациональной гармонизации образовательных систем: Монография. — М.: Бюро ЮНЕСКО в Москве; ТЕИС, 2007. — 190 с.
3. А. Ю. Курочкина. Практика использования модульного подхода к отдельным учебным дисциплинам. // <http://ejournal.fines.ru/images/moto.gif>
4. В. И. Байденко. Болонский процесс: проблемы, опыт, решения. — М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. — 112 с.